

ХРОНІКА НАУКОВОГО ЖИТТЯ

С.В.Віднянський (Київ, Україна), Ст.Конечний (Кошице, Словаччина)

КОНФЕРЕНЦІЯ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ В КАРПАТСЬКОМУ РЕГІОНІ Й УСТАНОВЧЕ ЗАСІДАННЯ КОМІСІЇ ІСТОРИКІВ УКРАЇНИ ТА СЛОВАЧЧИНИ

9–10 червня 2008 р. у конгресовому центрі «Академія» Словацької академії наук (САН), що розташований у невеличкому селищі Стара-Лесна поблизу мальовничого підніжжя Високих Татр, відбулася міжнародна наукова конференція «Українська повстанська армія в післявоєнному розвитку Карпатського регіону: бандерівці – факти, міти та легенди». Організаторами конференції виступили Інститут суспільних наук САН (Кошице), факультет гуманітарних наук Університету Матея Бела (Банська-Бистриця) та Державний архів Закарпатської області (Ужгород). Відкрив захід голова організаційного комітету, директор Інституту суспільних наук САН *Мар'ян Гайдош*. Із вітальним словом до учасників звернулися генеральний консул України в Пряшеві *Євген Перебийніс* та народний депутат України, радник президента України *Станіслав Аржевітін*, завдяки спонсорській підтримці якого на конференцію у Словаччину змогли прибути науковці з України.

Усього в роботі конференції взяли участь 38 учених-істориків із чотирьох країн – Чехії, Польщі, України та Словаччини. Ними було виголошено 24 наукові доповіді, присвячені політичним, ідеологічним, міжнародним та військовим аспектам утворення й діяльності Організації українських націоналістів (ОУН) і Української повстанської армії (УПА) та еволюції оцінок українського національно-визвольного руху наприкінці і після завершення Другої світової війни. За тематичним спрямуванням доповіді були поділені на шість проблемних блоків.

Робота першого з них розпочалася доповіддю д-ра іст. наук *Степана Віднянського* з Інституту історії України НАН України (Київ) про український національно-визвольний рух у контексті міжблокового протистояння у світі часів розгортання «холодної війни». Представник цього ж інституту д-р іст. наук *Олександр Лисенко* присвятив свою доповідь репресивній практиці радянських спецслужб щодо ОУН та УПА на землях Західної України. Канд. іст. наук *Станіслав Конечний* з Інституту суспільних наук САН зробив цікаву спробу провести паралелі між українським і словацьким національно-визвольними рухами ХХ ст.

Нові й маловідомі конкретно-історичні аспекти проблематики висвітлили у своїх доповідях інші учасники конференції з України. Якщо канд. іст. наук *Володимир В'ятрович* та *Ярина Ясиневич* з Українського інституту національної пам'яті (Київ) зупинилися на характеристиці закордонних рейдів УПА після закінчення Другої світової війни, то народний депутат України *Станіслав Аржевітін* ознайомив учасників конференції з новими документами радянських спецслужб про діяльність УПА, а директор Державного архіву Закарпатської області, канд. іст. наук *Михайло Делеган* охарактеризував основні типи документів про діяльність ОУН і УПА в Закарпатті. Окрім того, ним була представлена невелика експозиція копій оригінальних документів із тематики, що зберігається у фондах державного архіву в Ужгороді.

Окремим блоком на конференції були представлені доповіді щодо військових аспектів діяльності УПА в Польщі та Чехословаччині. Зокрема, *Єрем'яз Шлінець* з Академії національного оборони (Варшава) проаналізував деякі акції польської армії проти УПА, а *Анджей Олейко* з Інституту історії Жешувського університету зупинився на участі польської авіації в акціях проти УПА у 1946–1947 рр. *Ян Штайгл* з Інституту воєнної історії (Братислава) охарактеризував дії чехословацької армії проти загонів УПА у 1945–1947 рр., а його колега по інституту *Алекс Маскалік* – командний склад підрозділів чехословацької армії, що брали участь у боях проти УПА. На особливостях використання армії і підрозділів національної безпеки проти українських повстанців у Словаччині у 1947 р. зупинився *Петер Мічко* з Інституту науки і досліджень Університету Матея Бела (Банська-Бистриця).

Окремим блоком на конференції були розглянуті деякі специфічні риси українського національно-визвольного руху і акцій УПА у повоєнний період у регіонах, що безпосередньо межували з центрами опору. *Богдан Халчак* з Інституту політології Зеленогурського університету у своїй доповіді зупинився на ставленні польських лемків до УПА, а *Ян Пісунський* з Інституту історії Жешувського університету розкрив вплив діяльності ОУН і УПА на переселення українців із Польщі до України в 1944–1946 рр.

Польський антикомуністичний опір у Чехословаччині в контексті діяльності УПА був темою доповіді *Їржі Плахега* з Інституту воєнної історії (Прага). А *Ян Куке* із Масариківського університету (Брно) з використанням регіональних джерел зупинився на перебуванні підрозділів УПА у Пів-

денній Моравії з метою дістатися далі на Захід. Темою доповіді канд. іст. наук *Наталії Рубльової* з Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України було питання взаємовідносин українського національного руху і католицької церкви в Закарпатті у 1945–1949 рр.

Наступний блок доповідей на конференції об'єднувала тематика перебування й діяльності окремих підрозділів УПА у Словаччині. Канд. іст. наук *Михал Шмігель* з факультету гуманітарних наук Університету Матея Бела (Банська-Бистриця) розкрив розмаїття оцінок діяльності УПА у Словаччині. Його колега з того ж університету *Мірослав Кметь* зупинився на рефлексіях українського націоналістичного руху у Чехословаччині в літературі. *Марек Сирни* з Музею Словацького національного повстання (Банська-Бистриця) ознайомив учасників конференції з оригінальними матеріалами слідства щодо діяльності бійців УПА, які були заарештовані на території Чехословаччини у 1947–1948 рр. Представниця Інституту суспільних наук САН (Кошице) *Яна Шишкова* у своєму виступі довела відсутність доказів зв'язку між акціями УПА й антисемітськими проявами у Словаччині.

Останній блок виступів на конференції був орієнтований на висвітлення конкретних акцій, подій і дій окремих членів УПА на території Словаччини. *Мірослав Бураль* з Управління національного парку «Полоніни» (Стакчине) на основі мемуарних та інших джерел зупинився на прикладах убивств в Уличській долині у грудні 1945 р., що викликали великий розголос у Чехословаччині, утім не були досконало розслідувані і приписувалися до «злочинів УПА». Голова Асоціації українців Словаччини *Микулаш Мушинка* з Пряшева ознайомив учасників конференції з результатами власних науково-пошукових досліджень про життя, боротьбу і смерть сотника УПА Степана Стебельського (Хріна), який загинув і похований у моравському селі Погорелице. *Мар'ян Гайдош* з Інституту суспільних наук САН (Кошице) у своїй доповіді зупинився на арешті, допитах і подальшій долі керівника однієї з найвідоміших сотень УПА Володимира Щегельського (Бурлаки). А *Олександр Мушинка* з Пряшевського університету подав інформацію про відображення й оцінки діяльності УПА на Інтернет-серверах у Чехії та Словаччині.

Усі виголошені на конференції доповіді були підготовлені на високому науковому рівні та внесли чимало нового у вивчення історії українського національно-визвольного руху, зокрема у з'ясування зовнішньополітичної стратегії та практики боротьби й діяльності УПА у 1943–1949 рр. Зрозуміло, що вони викликали багато запитань й ініціювали наукові дискусії, в яких найактивнішу участь узяли українські вчені, зокрема *В.В'ятрович*, *О.Лисенко*, *О.Рубльов* та ін. Утім, незважаючи на певні розходження щодо оцінок історичних подій, пов'язаних із діяльністю ОУН і УПА, у цілому конференція відбувалася творчо, коректно, у толерантній атмосфері взаємного порозуміння.

У ході конференції, зокрема, з'ясувалося, що незважаючи на безперечні здобутки насамперед сучасної української та польської, а також чеської та словацької історіографії у галузі дослідження цієї надзвичайно складної й контраверсійної проблематики, ще чимало важливих і цікавих питань, пов'язаних із діяльністю ОУН і УПА, залишаються відкритими. І хоча сьогодні фактографічне опрацювання проблеми забезпечене обширною джерельною базою, зокрема оприлюднені документи Галузевого державного архіву Служби безпеки України, усе ж існує ще багато неточних, неповних та спотворених даних, які є певною перешкодою для об'єктивних оцінок та узагальнень.

На думку учасників міжнародної наукової конференції особливої уваги заслуговують, наприклад, подальші дослідження воєнних аспектів діяльності підрозділів УПА, адже в публікаціях із цієї теми можна зустріти чимало хибних тверджень, невірні назви військових частин, різну кількість підрозділів і помилкові дані про їх склад під час боїв та рейдів. Було висловлено переконання, що наявність у країнах регіону значного обсягу різноманітних джерел про дії УПА дозволяє поглибити дослідження у цьому напрямі.

Як перспективний оцінюється напрям розширення й конкретизації досліджень щодо ставлення різних церковних конфесій до ОУН і УПА в окремих регіонах, де діяли українські повстанці. Ідеться насамперед про греко-католицьку церкву, яка на різних етапах українського національно-визвольного руху по-різному ставилася до повстанців.

Потребують подальшого поглибленого вивчення також еволюція ідеологічних засад післявоєнної боротьби й діяльності українських самостійників, вплив міжнародних чинників на боротьбу за розв'язання українського питання та деякі інші аспекти проблематики.

У цілому, при підбитті підсумків конференції її учасники відзначили плідність дискусій і висловили сподівання, що всі наукові установи й окремі дослідники історії ОУН і УПА будуть шукати нові можливості й ефективні форми для продовження вивчення цієї важливої проблематики, а свої результати порівнюватимуть та обговорюватимуть із метою здобуття об'єктивних знань.

Слід відзначити, що напередодні відкриття конференції задля широкого й об'єктивного ознайомлення словацької громадськості з історією виникнення і боротьбою ОУН і УПА за українську державність, українські історики *В.В'ятрович*, *С.Віднянський*, *О.Лисенко*, *Н.Рубльова* та

О.Рубльов дали розгорнуті інтерв'ю і наукові коментарі Словацькому телебаченню у зв'язку з підготовкою документальної стрічки про Українську повстанську армію та її рейди по території Словаччини.

У рамках роботи міжнародної наукової конференції «Українська повстанська армія у повоєнному розвитку Карпатського регіону» у Словаччині відбулася ще одна важлива подія, спрямована на поглиблення українсько-словацького наукового співробітництва – установче засідання Комісії істориків України та Словаччини.

Необхідність створення двосторонніх міжнародних комісій істориків обговорювалася в Україні давно, зразу ж після здобуття нашою країною незалежності. При цьому враховувалися і довголітній досвід плідного співробітництва між істориками України і зарубіжних, насамперед сусідніх, держав, і необхідність об'єднання зусиль науковців країн Центрально-Східної Європи для об'єктивного висвітлення багато в чому спільного історичного минулого народів регіону, і потреба мати власний для кожного із його народів погляд на історію сусідніх народів і т.п.

Утім, через різні причини процес створення таких комісій в Україні затягнувся – на початку 1990-х рр. була створена лише українсько-польська комісія істориків, яка успішно діє і сьогодні. Лише у 2005 р. була створена Комісія істориків України та Угорщини, у 2006 р. – Комісія істориків України і Болгарії, і, нарешті, згідно з рішенням керівництва НАН України та САН у 2008 р. була створена Комісія істориків України та Словаччини, перше організаційне засідання якої і відбулося під час міжнародної наукової конференції у Словаччині. У ньому взяли участь члени комісії – відомі словацькі історики *Мар'ян Гайдош* (голова), *Міхал Даниляк*, *Любіца Гарбульова*, *Станіслав Конечний*, *Петер Шворц*, *Міхал Шмігель* та їх українські колеги – *Степан Віднянський* (заст. голови), *Михайло Делеган*, *Олександр Лисенко* та *Олександр Рубльов* (через об'єктивні причини в засіданні не зміг узяти участь голова української частини Комісії істориків України та Словаччини, заступник директора Інституту історії України НАН України, чл.-кор. НАН України *Олександр Реснт*).

Учасники засідання обговорили основні напрями і форми розгортання діяльності Комісії істориків України та Словаччини. Зокрема, були визначені наукові проблеми, які становлять взаємний інтерес для істориків обох країн:

- результати та перспективи наукових досліджень питань української історії у Словаччині і словацької історії в Україні;

- історія, становище та перспективи розвитку української національної меншини у Словаччині та словацької в Україні, їх місце і роль у словацько-українських відносинах;

- русинська проблема та її вплив на українсько-словацькі взаємини;

- проблеми української міжвоєнної еміграції у Словаччині, словацьких і чеських «оптантів» в Україні;

- українсько-словацькі відносини: історія та сучасність;

- демократичні зміни у Словаччині та Україні на межі ХХ і ХХІ ст.: етнополітичні аспекти.

До речі, останню проблему як спільний проект між Інститутом історії України НАНУ та Інститутом суспільних наук САН включено до робочої програми співробітництва між Національною академією наук України та Словацькою академією наук на 2008–2010 рр.

Серед ефективних форм співпраці, крім проведення щорічних спільних наукових конференцій, члени Комісії дійшли згоди про необхідність підготовки та видання науково-популярних праць з історії Словаччини українською мовою і з історії України – словацькою, збірників документів з історії українсько-словацьких відносин, організацію тематичних круглих столів та семінарів у вищих навчальних закладах обох країн та ін.

Наступне засідання Комісії істориків України і Словаччини заплановано провести в Україні у першому півріччі 2009 р. на базі Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Г.Сковороди.